

Література

1. Конопкін О. Психологические механизмы регуляции деятельности / Олег Александрович Конопкин. – М.: Наука, 1980. – 254 с.
2. Котова Л. Емоційна стійкість як засіб формування інструментально-виконавської надійності у студентів музично-педагогічних факультетів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Котова Ліна Миколаївна. – Мелітополь, 2000. – 260 с.
3. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Лео Фестингер [пер. с англ. А. Анистратенко, И. Знаешева]. – СПб.: Ювента, 1989. – 317 с.
4. Цагарелли Ю. Психология музыкально-исполнительской деятельности: дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.03 / Цагарелли Юрий Алексеевич. – Казань, 1989. – 425 с.
5. Hanin Y.L. A study of anxiety in sports / Hanin Y.L. // Straub W.F. (ed) Sport psychology: An analysis of athlete behavior. I the aca, N.Y.: Mourement Publications, 1980. – P. 153-165.
6. Kellett A. Combat motivation. The behavior of soldiers in battle / Kellett A. – Boston, 1982. – 240 p.

УДК 165.195: 111.852: 82-96

Строгаль Т.Ю.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ДОСВІД» У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В статье рассмотрены предпосылки возникновения понятия «эмоционально-эстетический опыт» в философском, психологическом и педагогическом аспектах.

Ключевые слова: *опыт, эмоциональный опыт, эстетический опыт, эмоционально-эстетический опыт.*

The article describes the prerequisites of the concept of "emotional and aesthetic experience" in the philosophical, psychological and pedagogical aspects.

Keywords: *experience, emotional experience, aesthetic experience, emotional and aesthetic experience*

XXI століття – період, коли одночасно співіснують філософські системи та мистецькі напрями попередніх епох і культур [9, с.3]. Сучасна культура, в тому числі і музична, розвивається шаленими темпами, - на основі відомих напрямків виникають нові, складніші. Сучасна молодь знаходиться в складних умовах безмежного поля інформації, і те, що вдасться їй засвоїти і складатиме в подальшому її досвід. Все більше спеціалістів говорить сьогодні про кризу духовності, а також неспроможність сучасної людини виражати власні емоції. Саме тому ми вводимо сьогодні у науковий обіг поняття «емоційно-естетичний досвід» як важливої складової духовної культури особистості.

Розглянемо це поняття у філософському, психологічному та педагогічному аспектах.

Кожна з цих наук, виходячи зі свого предмету дослідження, виявляє ті його сторони, котрі стосуються саме її, звідси – різноманітність підходів до вивчення досвіду. Так, досвід є однією з фундаментальних категорій, різноманітні тлумачення якої стали основою розбіжностей *філософських поглядів*.

У стародавній філософії досвід трактували подвійно: з одного боку представники *сенсуалізму* та *емпіризму* вважали досвід сукупністю чуттєвих даних і вражень і зводили до нього всі джерела і зміст знань (Берклі, Юм, Мах, Авінаріус) або ж розглядали досвід як експеримент, спостереження природи, що пов'язує буття з мисленням (Бекон, Гоббс, Дідро). На противагу *емпіризму* *раціоналізм* (Декарт, Спіноза, Лейбніц) абсолютизував логічне мислення, приписуючи йому здатність інтуїтивного осягнення істини. Компромісну концепцію висунув Кант, поєднавши в джерелах знань чуттєвий досвід з розумовою діяльністю, яка здійснює синтез відчуттів. Кант також підкреслював творчу роль суб'єкта, його мисленнєву активність в процесі пізнання, вплив теоретичних передумов на емпіричний матеріал. Гегель

першим підійшов до розкриття поняття «досвід» з позицій діалектики, розглядаючи його, як результат руху свідомості та необхідності співвіднесення бажаних результатів пізнання з отриманими.

У сучасній філософській науці не вироблено єдиного підходу до інтерпретації поняття досвіду. Але традиційним в загальнофілософському плані є визначення досвіду як специфічного поняття гносеології, що трактується як фактичне знання та його емпіричне узагальнення. Прагнення виявити сутність поняття досвіду, яке не є тотожним ані науковій теорії, ані практиці, призвели до визначення його як *сукупності набутих в результаті пізнавальної діяльності емпіричних знань*.

Цікавою є і українська філософська думка, що торкається питання досвіду. Так у спадщині видатних українських філософів, Г. Сковороди та П.Юркевича проблема досвіду займає чільне місце. Вони вважали його основою пізнання, придатність якого залежить від суворості аналізу і трактували його з позицій раціоналізму.

Вже на самому початку своєї філософської діяльності Ч.С. Пірс реанімує в своїй філософії грецьке розуміння досвіду, як хоч і мало поважного, але активного начала. Для нього важливим було розуміння того, що поняття досвіду в античності походило з ідеї навчання через спробу, намагання пережити щось у дії, у перевірці. Адже в досвіді як перевірці закладено думку і про питання, і про відповідь, а також тут присутній і третій член: той, хто запитує і намагається відповісти, тобто одночасно суб'єкт і об'єкт запитання-відповіді, щось автономне і незалежне одне від одного. Цікавою є також думка Е.Гуссерля. В термінах трансцендентальної феноменології він розглядає досвід як процес переходу чужого в знайоме, в котрому виникає світ як конструкт досвідної активності. [3, с.51-52].

Таким чином, можна зробити висновок, що з філософської точки зору *досвід* - це обсяг знань, умінь та навичок, що стають надбанням особистості в процесі її життєдіяльності і концентрують усі її життєві надбання.

З *психологічної точки зору*, вивчення досвіду обумовлене діяльнісним підходом. Одним з найважливіших факторів, що забезпечують формування досвіду і його стійкість є періодичність і повторність діяльності.

На думку вчених, досвід – це знання та навички, які людина набуває в процесі соціалізації. Сюди також належать уміння, звички, цінності, соціальні установки тощо. Набувається досвід в процесі навчання та виховання [1]. Досвідом у психології вважається й спосіб пізнання дійсності, заснований на його безпосередньому чуттєвому засвоєнні. Досвід є важливим джерелом інформації як про зовнішній об'єктивний світ, так і про психічне життя суб'єкта, а предметом досвіду є свідомість.

Його явища можуть бути пізнані лише через безпосередні дані самовизначення суб'єкта. Це визначення отримало назву «внутрішній досвід» і лягло в основу інтроспективної психології, яка була розкритикована представниками біхевіоризму, що претендував на строго об'єктивне, дослідне вивчення поведінки. Однак в руслі біхевіоризму склалось однобічне розуміння цього феномену як сукупності даних про реакції організму на подразники, які можна безпосередньо спостерігати. Прогрес в психології призвів до подолання обох підходів та утвердження ідеї про органічне поєднання в науковому досвіді як даних безпосереднього спостереження, так і факторів, які можуть бути пізнані лише опосередковано.

В результаті багаторазового повторення певної діяльності проявляються її найбільш ефективні моменти й раціональні сторони. Діяльність же є джерелом досвіду, який містить в собі алгоритми діяльності і стани, відчуті і пережиті в процесі діяльності. Тобто досвід з самого початку є справою, в якій суб'єкт приймає участь і яку переживав емоційно. Проте досвід виступає не лише як дія, що відбулася в минулому, а й як арсенал здібностей до наступних дій.

Особистісний досвід у гештальттерапії визначено як безперервність відношень "фігура—фон", у яких вбачалися вихідні поняття. Якщо потреба в цілісності задовольняється, вона відходить на задній план, тоді виникають нові конфігурації потреб. Якщо потреба не задовольняється, тобто гештальт не заповнюється, може постати конфлікт, який порушує психічну енергію.

Більшістю дослідників досвід вважається невід'ємною частиною структури особистості. Зокрема, К. виділяє досвід як одну з підструктур, що об'єднує знання, уміння,

навички і звички, а також характеризує індивідуальну культуру особистості. Таким чином, в його концепції досвід є соціально детермінованою підструктурою особистості. Він включає знання, уміння, навички, звички, і пов'язаний зі свідомістю через усвідомлення минулого, з потребами - через звички, з активністю - через вольові навички і формується шляхом навчання.

Не дивлячись на домінуючу в традиційній психології тенденцію уособлення емоційних процесів в окрему сферу, яка протиставляється сфері пізнання, вчені не можуть постійно ігнорувати факт наявності емоційних компонентів в мисленні людини. Одним із перших психологів, який відмітив, що певні емоції безпосередньо вплетені в мисленнєвий процес, був А.Бен. Проблеми інтелектуальних почуттів приділяли увагу М.Владиславцев, П.Каптерев. Правда, в ранніх роботах з психології в трактовці інтелектуальних емоцій та почуттів переважав інтелектуальний напрямок. З цієї позиції інтелектуальні емоції розглядались як явище, відірване від життєдіяльності людини, від його потреб та цілей, і більш відовідали предикативним формам мислення, ніж це властиво емоціям.

В.Вундт, М.Вебер, Г.Фехнер, К.Бюлер та П.Екерман предметом вивчення, даним в досвіді, вважали психічний зміст, тоді як Ф.Бретано вважав, що це – психічний акт. Предметом свого досвіду Ф.Бретано робить аналіз актів людської свідомості. Засобом пізнання в психології Бретано вважає «внутрішній досвід», а методом – опис; звідси у Ф.Бретано з'являється термін «deskриптивна психологія» [1].

Відомий український дослідник О.Лактіонов вважає, що досвід – «це така психологічна реальність, яка завжди стосується конкретної людини, тобто завжди індивідуальна за своєю природою. Тому виявлення її загальних закономірностей і механізмів повинно ґрунтуватися на індивідуальних способах дій, індивідуальних цінностях, життєвих подіях». Він зауважує, що «...досвід представляє собою таке психологічне утворення, котре дає можливість не тільки використовувати відповідні задачі, знання, уміння та навички, але й певним чином адаптуватися до умов життя, взаємодіяти з оточуючим світом, інтерпретувати події у світі і себе у цих подіях» [8]. Російський психолог М.О.Холодна виділяє три сфери (шари) досвіду: *когнітивну, метакогнітивну та інтенціональну*. На думку дослідниці, когнітивний досвід має структури, що відображають зовнішній світ, інтегративним рівнем яких є понятійні структури. *Когнітивний досвід* – це структури, які забезпечують зберігання, упорядкування та переробку наявної і нової інформації. Основне їх призначення – «оперативна переробка поточної інформації про актуальний вплив на різних рівнях відбиття» [10, с.170] *Метакогнітивний досвід* – це досвід регуляції процесу переробки інформації. На думку М.О.Холодної, мета когнітивний досвід є онтологічною базою когнітивних стилів. І, нарешті, *інтенціональний (мотиваційно-цільовий)* досвід лежить в основі індивідуальної вибірковості інтелектуальної активності та представлений такими ментальними структурами як переваги, переконання та умонастрої [10, с.115, 278].

Якщо психологію цікавить природа самого процесу набуття досвіду, то *педагогіка* вивчає закони організації процесу засвоєння соціального досвіду з метою формування певних здібностей і якостей особистості. Специфічно людський досвід не передається від батьків дітям біологічним шляхом, лише засвоюючи соціальний досвід, індивід стає особистістю, і розвиток цієї особистості залежить від того, наскільки різноманітним і змістовним є засвоєний нею досвід.

В сучасній педагогіці все більш конструктивно використовується поняття соціального досвіду як основи побудови реальної педагогічної діяльності. До змісту освіти, як аналога соціального досвіду І.Я.Лернер включає наступні компоненти [1]:

- знання;
- досвід здійснення способів діяльності;
- досвід творчої діяльності;
- досвід емоційно-ціннісного відношення до пізнаного.

Будь-який із вказаних компонентів набувається особистістю в результаті її організованої діяльності і є певним видом досвіду, що має свою структуру. В педагогіці значна увага приділяється саме емоційній стороні формування досвіду, а тому далі ми розглянемо поняття «емоційний досвід».

Емоційний досвід людини – способи реагування, що закріпилися, ієрархізована система емоцій та почуттів [2].

Емоційна сфера людини потребує постійного розвитку та удосконалення. Саме тому досить важливо дозволити собі проживати весь спектр емоцій, постійно аналізувати власні емоції та переживання. В психології існує таке поняття як «емоційна бідність». Емоційна бідність та несвідоме придушення в собі емоцій негативно впливає на розвиток людини, особливо в підлітковому віці. «Якщо зі школи людині не прищепили почуття краси, - це призводить до грубого, тупого сприйняття людиною оточуючої дійсності та інших людей» [7, с. 29].

Сучасні американські психологи Дж. Майер та П. Саловей пропонують цікаву концепцію *емоційного інтелекту*, яка включає три основних аспекти. Перший пов'язаний зі здатністю людини точно оцінювати та виражати емоції. Серед людей спостерігаються значні індивідуальні відмінності як в здатності виражати свої емоції, так і в здатності правильно оцінювати власні емоційні стани та емоційні стани інших людей. Другий аспект пов'язаний з умінням контролювати свої емоції та керувати ними, а також зі здатністю людини регулювати емоції та почуття інших людей. Нарешті, теорія емоційного інтелекту передбачає використання знань, заснованих на емоціях.

За теорією Д.Гюлмена, виділяють п'ять компонентів емоційного інтелекту:

- 1) самосвідомість
- 2) самоконтроль
- 3) емпатія
- 4) навички стосунків
- 5) мотивація.

Категорія «естетичного досвіду» досить глибоко досліджується наукою. «Естетичне» (від гр. *aesthetikos* - здатність відчувати) - основна категорія естетичної науки, що аналізує почуттєве ставлення людини до дійсності і, насамперед, мистецтва.

Естетичне - метакатегорія естетики, яка визначає те загальне, що характерне прекрасному, величному, комічному, трагічному, низькому та іншим естетичним характеристикам життя мистецтва.

Л.Т.Левчук зазначає, що в категорії естетичне, як вона розуміється в сучасній естетиці, закладені фундаментальні ідеї:

- 1) про діалектичну єдність універсального розвитку людської діяльності і творчості за законами краси;
- 2) про взаємозв'язок розвитку виробничих сил людства з розвитком багатства людської природи як самоцілі;
- 3) про взаємозалежність розвитку індивіда, а отже, і його духовного світу від універсального його практичного відношення до дійсності;
- 4) про особливості творчої праці в умовах «царства необхідності» і «царства свободи» [4].

Естетичний досвід - надзвичайно широка галузь естетичної теорії, в якій базуються інтереси таких наук, як філософія, педагогіка, фізіологія вищої нервової діяльності, психологія, соціальна психологія, етика, естетика тощо. Поняття *естетичного досвіду* займає центральне місце в категоріальній структурі рецептивної естетики. Це поняття було введено Р.Інгарденом на основі ідей Е.Гуссерля та найбільш широко розроблене Х.Яуссом.

Естетичний досвід визначається вмінням бачити, відчувати і усвідомлювати прекрасне у мистецтві та дійсності. Естетичний досвід з давніх часів був притаманний людині та знаходив своє вираження в зародкових формах стародавнього мистецтва, прикрасах тіла, предметів побуту, зброї, в культових обрядах, танцях, ритмічній організації праці та ін. Нерозривною з ним була і інтуїтивна естетична оцінка на основі ще слабо розвиненого почуття чуттєвого задоволення/незадоволення. На більш пізніх етапах культури - в стародавніх цивілізаціях Сходу та в Античній Європі починається осмислення окремих компонентів естетичного досвіду і відповідно естетичної свідомості, з'являється спеціальна термінологія для її позначення (перш за все терміни краса, ж прекрасне, гармонія, порядок, піднесене та ін.), яка в подальшому склала основу категоріального апарату науки естетики. Однак вербально-рефлексивний рівень естетичної свідомості пояснює ті глибинні духовні процеси, які, власне, приводять естетичний суб'єкт в стан духовної насолоди, до катарсису.

Проблему естетичного відношення в сучасному мистецтві, О.Капичина виділяє два структурних рівні естетичного відношення. Це *емоційний рівень*, представлений естетичними почуттями та переживаннями людини, направлені на художню сферу, та *раціональний*, представлений естетичним судженням та розумінням художнього змісту, загальнокультурних цінностей. Ставлення формується на основі естетичного почуття, смаку, естетичного досвіду та пробуджує естетичне судження як логічне осмислення сприйнятого в єдності з інтуїтивним безпосереднім розумінням. Естетичні почуття є формою естетичного переживання естетичного відношення людини до дійсності. Судження, в свою чергу, структурується естетичними категоріями, які відображають найбільш загальні та суттєві сторони естетичних явищ дійсності, естетичної діяльності та естетичної свідомості. Естетичне судження – це не просто асоціативне судження але й емоційно забарвлена оцінка (будь-який прояв естетичної свідомості є поєднанням раціонального та емоційного), основана на глибокому розумінні сутності естетичного взагалі ат естетичної цінності сприйнятого предмету, що спираються на певні естетичні принципи [5].

Більшість сучасних дослідників представляють естетичний досвід як складне і багатогранне явище, яке набувається людиною в процесі життєвої та естетичної практики. К.С.Островський включає до складу естетичного досвіду *світогляд, естетичні смаки, вікові особливості, деякі риси психологічного складу суб'єкта* М.Бердслі виділяє п'ять ознак естетичного досвіду:

- 1) «зосередження на предметі» (концентрація на «стосунках сприймаючої сторони або уявного поля»)
- 2) «відчуття свободи» (тобто розслаблення та звільнення від екзистенційної турботи в акті сприйняття)
- 3) «ізоляція афектів» тобто редукція вираження почуття для вироблення емоційної дистанції до об'єкта сприйняття
- 4) «активне відкриття» (збудження від бачення точки сполучення відчуття та розуміння)
- 5) «відчуття цілісності» - інтеграція особистості в акті сприйняття [6].

Естетичний досвід - це сукупність естетичних знань, умінь та навичок, набутих в естетичній діяльності, що стали внутрішньою сутністю особистості в процесі естетичного виховання та навчання. Його структурні компоненти не можуть бути всебічно дослідженими, а тим більше сформованими відокремлено один від одного, якщо вони є елементами цілого. Неможливо формувати естетичні смаки, оцінки, ідеали незалежно від побудови та трансформації відповідним чином усіх інших елементів системи.

Отже, на основі існуючих концепцій і визначень, дамо означення «емоційно-естетичний досвід».

Емоційно-естетичний досвід – це багатогранне утворення, в основі якого лежить емоційна реакція на інформацію, що сприймається в даний конкретний момент, в результаті чого відбувається засвоєння отриманого знання та подальша діяльність, що виникає на основі взаємодії емоційного та раціонального. Без первинного емоційного відгуку на твір мистецтва чи інше явище неможливо отримати емоційно-естетичний досвід, тому що накопичення знань не приводить до осмислення та переробки інформації. Емоційно-естетичний досвід вимагає від людини певного рівня обізнаності з предметом, що сприймається (музика, живопис або інше) та кореляції цих знань з власним життєвим досвідом, - в цьому випадку, на мою думку, і виникне емоційна реакція, відгук на твір мистецтва, що закладе ще одну цеглину в розвиток загальної духовної культури окремого індивіда та суспільства в цілому.

Література

1. Варій М.Й. Загальна психологія : навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. - К.: «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
2. Винославська О.В. Психологія Навчання. Посібник. – Київ: ІНКІС, 2005.
3. Гуссерль Е. Формальна і трансцендентальна логіка. Досвід критики логічного розуму. – Читанка з філософії: у 6-ти книгах / упорядн. В.Бурлачук – К.: Довіра, 1993. – Кн.6: Зарубіжна філософія ХХ століття – С.48-81

4. Естетика : Підручник / Л.Т.Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.І. Панченко; За заг.ред. Л.Т. Левчук. – К.: Вища школа, 1997. – 399с.
5. Капичина Е.А. Музыкальный семиозис как структурирующий элемент эстетического отношения. – Режим доступа http://sconference.org/publ/naucno_prakticheskie_konferencii/filosofskie_nauki/ehstetika/13-1-0-1231
6. Кругликов В.А. Опыт эстетический // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. — М.: Мысль, 2000—2001. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/elib/2197.html>
7. Кудин В.А. Эмоции в обучении и образовании: социально-психологический аспект: учеб.пособие / Вячеслав Кудин. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. – 180с.
8. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта / А.Н.Лактионов. – Харьков: Бизнес информ, 1998. – 492 с.
9. Опанасюк О.П. Художній образ: структурна феноменологія і типологія форм. – Дрогобич: Коло, 2004. – 236 с.
10. Холодная М.А. Когнитивные стили о природе индивидуального ума / М.А. Холодная. – 2-изд. – СПб.: Питер, 2004. – 384 с.

УДК 81'42: 378.14

Бондарчук В.О.

ДИСКУРС – НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

В статье рассматриваются проблемы современного образования в контексте внедрения Болонской системы обучения. Внимание сконцентрировано прежде всего на ее нововведениях - различных методах и формах образовательного процесса, в том числе - дискурсе, как когнитивный процесс, предполагает взаимосвязь между говорящим и слушателем. За основу данной проблемы взято лекцию-дискурс «На рубеже эпох: к проблеме творчества В. Рунчака» для студентов I курсов НМАУ им. П.И. Чайковского.

Ключевые слова: Болонская система, дискурс, камерно-инструментальное исполнительство.

The article deals with the problems of modern education in the context of the implementation of the Bologna system of education. The focus is primarily on its innovations - different methods and forms of the educational process, including - discourse, as a cognitive process that involves the relationship between the speaker and the listener. As the basis of the problem is taken lecture discourse "At the turn of eras: the problem of creativity of V. Runchak" for students of the Ith courses of P. Tchaikovsky NMAU.

Keywords: Bologna system, discourse, chamber and instrumental performance.

Потужні зрушення сучасних соціальних нормативів, інформаційні нововведення, розширення діапазону міжнаціональних контактів і багато інших чинників стали запорукою формування нових стандартів освітньої та культурно-мистецької площини України. Відбувається активний відхід від сталих конформістичних тенденцій з акцентом на емпіричні концепції і формується нова, консолідована пріоритетами сучасності, структурна цілісність освітньо-виховної системи. В такому аспекті важливо мати цілісне уявлення про таке поняття як дискурс в розрізі численних наукових парадигм.

Реформаторські кроки української освітньої системи після вступу України до 44 країн-учасниць Болонського процесу (19 травня 2005 року) вимагають дотримання положень Болонської конвенції, і як зазначає науковець С.Рижкова: «Реалізація взятих зобов'язань вимагає поетапного реформування національної вищої освіти за напрямками, які визначені у документах, розроблених країнами-учасницями Болонського процесу» [4, С. 6].

Запропоновані нововведення в стали стандартну схему освітнього виховання України стали запорукою формування різних дискусій, обговорень та суперечок, що, в принципі, є